

לבעינה של תורה

שיחות שנמסרו בבית המדרש על ידי ראש הישיבה הרב ברוך וידר שליט"א

שיחה תיז

טז בשבט תשפ"ב
פרשת "יתרו"

”עבדי הם” – ולא עבדים לעבדים”

השתחררות מהשיעבוד המודרני

היום חל יום פקודתו של תלמיד הישיבה אלי (אליעזר) אנושית¹. מיד לאחר מתן תורה מופיעה בפרשת שפר היי"ד, שנהרג ביום זה לפני שלושים וארבע שנים בהתקלות עם מחבלים. יהיו הדברים הללו לעילוי נשמתו הטהורה.

את מצוותיה בפרשת עבד עברי?

בטרם נענה על שאלה זו נקדים

כי פרשה זו עוסקת באדם שנמכר בגניבתו או מכר את עצמו להיות עבד עברי. ייתכן שאדם זה יתדרדר עוד למעשה חמור יותר ויצהיר כי הוא מרוצה ממצאות עגומה זו שהגיע אליה ואינו רוצה לצאת לחופשי²: "וְאִם אָמַר

יֹאמֶר הָעֶבֶד אֶהְיֶה אֶת אֲדֹנִי אֶת

אֲשֶׁתִּי וְאֶת בְּנֵי לֹא אֵצֵא חֶפְזִי". זהו צעד

מפתיע משום ש"אין לאדם בעולם יותר קשה עליו מהיותו ברשות אדם כמוהו"³. אומרת התורה שבמקרה

אנו, בני העולם המודרני,
הננו עבדים מודרניים.
הסמארטפון או הפלאפון
שבידינו, הוא כלי, שהוא
בגולם הקס על יוצרו.

השבוע נקרא בפרשת "יתרו" את

פסוקי מתן התורה. בימים אלו

אנו כבר נמצאים בעומק ימי

השובבי"ם, אולם "ילדי

הזמן", כביטוי המצוי

בספרי הקדמונים,

ובלשוננו "מאורעות

הזמן", הרחיקו אותנו

לצערי מהנושא בו תיכננת

להתמקד ועדיין עלינו לעסוק

בו בצורה מעמיקה בימים אלו.

אנסה בסייעתא דשמיא לתת מבט

כולל אודות סוגייה שהינה מאוד

משמעותית עבורנו. מקווה אני שיהיו הדברים יוצאים

מן הלב ונכנסים אל הלב ומכוונים לאמיתה של תורה.

”לא ימכרו ממכרת עבד”

ביציאת מצרים יצאנו לחירות-עולם מבית העבדים

הגדול ביותר בהיסטוריה, הן הישראלית והן הכלל-

¹ עיין מכילתא, מסכתא דושמע, פרשה א ד"ה עתה: "מתחלה לא היה עבד יכול לברוח ממצרים שהיתה סוגרת ומסוגרת, ועכשיו הוציא ששים ריבוא בני אדם ממצרים".

² שמות, פרק כא, פסוק ה

³ אבן עזרא, שם, פסוק ב

עבדות לקב"ה היא עבדות אל הנצח. היא מחלצת את האדם מעבדותו אל הזמניות. אדרבה, עבדות לבורא עולם היא היא החרות. זאת משום שמהותה של החירות היא הנאמנות לעצמיות, ועצמיותו של אדם מישראל היא הנשמה האלוקית שבתוכנו, האור האלוקי השוכן בקרבנו¹⁰.

הרב זצ"ל כתב קטע מופלא בו הוא מסביר שההבדל בין עבד לבן חורין אינו בצד החיצוני של הדברים¹¹. הרי "אנו יכולים למצוא עבד משכיל שרוחו הוא מלא חרות", ייתכן שיהיה אדם שהינו עבד מבחינה מעשית אולם הוא ספוג ברוח של חרות. ייתכן אף מצב הפוך – "ולהיפך – בן חורין שרוחו הוא רוח עבד".

"החירות הצביונית היא אותה הרוח הנישאה שהאדם... מתרומם על ידה להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו, להתכונה של צלם אלוקים אשר בקרבנו... מה שאין כן בבעל הרוח של העבדות שלעולם אין תוכן חייו והרגשתו מאירים... כי אם במה שהוא טוב ויפה אצל האחר השולט עליו". בעל רוח החירות מודד את ערכיו לפי עצמיותו הפנימית, ולעומתו בעל רוח העבדות מוצא את הטוב רק במה שהאחר מוצא כטוב ויפה.

"עבדים משלנו בננו"

לדאבוננו, העולם המודרני הוא עולם של עבדים. אם נבדוק את עצמנו נגלה כי כולנו עבדים ברמה כזו או אחרת, עבדים למשהו מסוים, "עבדי זמן". עבדים מודרניים יכולים ללבוש חליפה ועניבה ולהסתיר את עבדותם תחת מעטה של בגדים יפים. מאחורי עולם המדיה עומדת תעשיית ענק המגלגלת מיליארדי דולרים, ועניינה הוא אחד בלבד – לגרוף כסף רב ככל האפשר לכיסיהם של בעליה. עולם זה הוא המנהל כיום בעולם המערבי-המודרני את החיים הפרטיים, את המערכות הפוליטיות ואת המערכות הכלכליות. כעת לא נעסוק במרחב, אלא בעצמנו.

שכזה יש לנהוג באופן מיוחד⁴: "והגישו אֶדְנִי אֶל הָאֱלֹקִים וְהַגִּישׁוּ אֶל הַדֹּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֶדְנִי אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְעָבְדוּ לְעַלְמָם". רש"י במקום מבאר על פי הגמרא⁵ את הרעיון העומד ביסוד פעולה זו: "אוזן זאת ששמעה על הר סיני 'לא תגנוב' והלך וגנב – תרצע. ואם מוכר עצמו: אוזן ששמעה על הר סיני 'פי לי בְּנִי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים' והלך וקנה אדון לעצמו – תרצע".

מוסיף רש"י ומבאר מדוע פעולה זו נעשית דווקא סמוך לדלת: "אמר הקדוש ברוך הוא: דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי: 'פִּי לִי בְנִי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדִים הֵם' – ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו – ירצע בפניהם".

לאור דברים אלו ביאר הרב צבי יהודה זצ"ל⁶ שהתורה פותחת בעניין זה משום שהחירות היא הבסיס לחיים נורמליים של עובד ה', לא ניתן לעבוד את הקב"ה מבלי חרותיות. החרות נדרשת בעומדנו מול תפיסות עולם המבקשות לשעבד אותנו אליהן וכן במישורים נוספים רבים, למשל יחסי הורים ובן ישיבה, כפי שהוא מפרט בדבריו⁷.

"עבד ה' הוא לְבַד חֲפָשִׁי"

ריה"ל, בעל ספר 'הכוזרי', כתב בפיוטו המפורסם⁸: "עֲבָדִי זְמַן עֲבָדִי עֲבָדִים הֵם". אלה שהם עבדים לעניינים של ה'זמן' ולערכיו – הם עבדי עבדים. לעומתם, "עֲבָד ה' הוּא לְבַד חֲפָשִׁי. עַל כֵּן בִּבְקֵשׁ כָּל-אִנוּשׁ חֲלָקוֹ חֲלָקִי ה'! אֲמָרָה נִפְשִׁי"⁹.

⁴ שם, פסוק ו

⁵ קידושין, דף כב, עמוד ב

⁶ עיין שיחות הרב צבי יהודה, שמות, פרשת משפטים, סדרה א, פסקה 8: "לפני כל סידור מהלכי החיים בחברה, הדבר הראשון הוא טיפול בעניין העבדות. קודם כל יש להיות אדם, אדם שלם ונורמלי, ולא עבד משועבד לדבר חיצוני. גם יצר הרע הוא דבר שמחוץ לאדם... התעכבות הופעת החירות היא התעכבות הופעת המהות היהודית, חירותה של תורה שהיא החירות האמיתית".

⁷ שם, סדרה ב, פסקאות 10-17

⁸ מובא גם בשערי העבודה, אות מה

⁹ עיין בדבריו בספר הכוזרי, מאמר ה, אות כה: "אבל אני מבקש החירות מעבדות הרבים, אשר אני מבקש רצונם ואיננו משיגו, ואפילו אם אשתדל בו כל ימי חיי, ואילו הייתי משיגו לא היה מועיל לי, רוצה לומר עבדות בני אדם ובקשת רצונם. ואבקש עבדות אחר, יושג רצונו בטורח מעט, והוא מועיל בעולם הזה ובבא, והוא רצון האלוקים, ועבדותו הוא החירות האמיתית, וההשפלה לו הוא הכבוד על האמת".

עיין עוד אבן עזרא, במדבר, פרק ו, פסוק ז: "דע כי כל בני אדם עבדי תאות העולם. והמלך האמיתי, שיש לו נזר ועטרת מלכות בראשו – כל מי שהוא חפשי מן התאוות".

¹⁰ עיין שפת אמת, פרשת יתרו, שנת תרנ"ז ד"ה אנכי: "כי כל דבר שאינו במקומו ושורשו נקרא עבד, כמ"ש: 'גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום', וחירות הוא הדביקות בשורשו ומקומו. וכשהוציאנו הקדוש ברוך הוא מבית עבדים לחירות עולם קרא שמו ית' עלינו: 'אנכי ה' אלקיך' באלקות המיוחד באחדות השם יתברך".

¹¹ עולת ראייה, חלק ב, עמוד רמד (במהדורה הישנה)

עקב שליחת הודעות תוך כדי נהיגה; השלשת שיעור הדיכאונות וההתאבדויות; עליית שיעור הגירושין והתפרקות משפחות ועוד. הדבר אינו מפריע לאותה תעשייה להרוויח הון, לשלוט בעולם ולהניע אותו. זאת מבלי להתייחס כלל לדברים מלוכלכים כמו פורנוגרפיה, שהמומחים טוענים שבזה נעשה רוב השימוש של האינטרנט כיום.

ברצוני להדגיש את העובדה שאנו, בני העולם המודרני, הננו עבדים מודרניים, לבושים בחליפה עם כובע או שטריימל, עם זקן, משקפיים וציציות. כולנו עבדים של התעשייה החזקה הזו. הסמארטפון או הפלאפון שבידינו, הוא כלי, שהוא כגולם הקם על יוצרו. כלי זה הפך להיות בעל הבית.

מכך נובע שתעשייה זו שולטת על המשאב הגדול ביותר בחיי האדם – החיים עצמם, הזמן. בלי לשים לב אדם יכול להתגלגל שעות ארוכות במרחבי הרשת. אתם יודעים זאת יותר טוב ממני.

התיקון הראשון הוא להבין זאת ולהפנים שאיבדנו במידה מסוימת את השליטה על חיינו, במישור הכללי ובמישור הפרטי. כאשר מאבחנים נכון את המחלה זהו ראשית הפתרון. כך מתחיל האדם לעלות על דרך הפתרון.

אתאר בפניכם את אשר רואה אני בדמיוני מזה זמן רב. בפרשת 'משפטים', אותה נקרא בקרוב, נאמר שעבד עברי הרוצה להישאר אצל אדונו נרצע על יד דלתו של בית הדין ובחור הנוצר ישחילו עגיל עליו כתוב: עבד עולם. אמנם מציאות זו אינה שייכת אלינו, אולם ננסה לתאר את הדבר בהתאמה לימינו.

ננסה לדמיין מה היה לו היו מחלקים פה שאלון אנונימי ובו היינו נשאלים מי חושב שהוא בן חורין באמת. מאידך, מי שסבור שהוא אינו בן חורין עליו לבוא אל הדלת שלידה עומד הרב נבצל שליט"א ובידו מרצע, שהוא יניח באוזנו של כל אחד עגיל גדול שכתוב עליו: "עבד עולם". דומני שבתור זה ישרור יותר לחץ ויותר דוחק מאשר בתור לבדיקת קורונה... ייתכן שגם אני אעמוד באותו תור ברמה כזו או אחרת. עלינו לדעת שמנהלים לנו את החיים, ששולטים בנו.

במסגרת עולם זה מתכנסים אנשים חכמים ומקצועיים, פסיכולוגים וסוציולוגים, העסוקים בדבר אחד – כיצד להפוך אותנו להיות לקוחות שלהם. אנחנו שווי כסף – כשאנו צורכים את השירותים שלהם אנו מכניסים להם ממון רב, גם אם לא שילמנו דבר. אכן, הם מצליחים מאוד במשימתם ואנו הופכים אט אט להיות עבדים שלהם.

כמובן שיש למטבע זו גם צד שני – ביכולתו של פיתוח האינטרנט, שהוא לעניות דעתי המהפכה הגדולה ביותר בהיסטוריה האנושית לאחר המהפכה התעשייתית, להיות כלי גדול לתיקון עולם. מו"ר ורבנו הרב יעקב כ"ץ שליט"א היה שואל את עצמו לעיתים כיצד המשיח יוכל לשאת דברים אל העולם עולם כולו. כיום אנחנו כבר יודעים את התשובה. הלוא כבר כיום ישנם מרצים שדבריהם משודרים בערוצי המדיה וצופים בהם מיליונים. גם הדברים שאנו מדברים כעת משודרים ויש השומעים אותם מרחוק. זהו כלי טכנולוגי אדיר שביכולתו להעמיד תורה בכל רחבי תבל. ודאי שה' סובב את פיתוחן של יכולות אלו דווקא כעת כחלק מתהליך הגאולה.

אמנם, עולמנו נוצר באופן של "זה לעמית זה עשה האֱלֹהִים"¹² – כאשר הייתה נבואה היה גם יצר הרע של עבודה זרה, ואילו משפסק יצא דעבודה זרה פסקה אף הנבואה¹³. בעולמנו חייבת להיות בחירה חופשית, זוהי מהותו. על כן, במקביל לאפשרויות העצומות הגלומות ביכולת הטכנולוגית הזו, גם מרכבת הטומאה מקבלת את חלקה על מנת שיהיה ניסיון ולא יבחרו הכל בטוב מבלי יכולת לטעות.

"לאמר לאֲסוּדִים צֹאן"

רבי צדוק הכהן מלובלין אומר¹⁴ שכל החי בדור הגאולה הוא נשמה גדולה, ודאי שהדבר כולל גם אותנו. לכן עלינו להתמודד עם אתגרים גדולים מתוך מבט גדול.

למהפכת האינטרנט ישנן השלכות רבות בעולם – ריבוי שיעור תאונות הדרכים, לאחר שהיה במגמת ירידה,

¹² קהלת, פרק ז, פסוק יד

¹³ עיין אדר היקר, עמוד כט (במה' מוסד הרב קוק)

¹⁴ עיין צדקת הצדיק, אות נב: "ואין צריך לומר דורו של משיח ודאי יהיה חביב ואפשר שיהיה כולו חייב ויתהפכו לדור חביב על ידי שהשם יתברך יביאם לתשובה, ועל כרחך ששורש נשמתם ממקום גבוה יותר מכל הדורות".

"כי כח עז לך"

מודרניים. הלוא איננו רוצים שהרב נבנצל יטיל תו עבדות באוזנינו!

"פִּתְחוּ לִי פֶתַח"

כל אחד מחויב לחייו שלו. כיום ניתן לקבל עזרה מארגון "לוקחים אחריות" באמצעות היישומון "חזקים ברשת". ישנו גם אתר בשם "סוד היצר והיצירה", שיש בו תכנים מרובים בנושא. בישיבה התחברנו לארגון "לוקחים אחריות". אולם, בראש ובראשונה על האדם ליטול אחריות על עצמו ועל חייו היקרים, ולאחר מכן גם על אחרים.

את הכלל הבסיסי לימד אותנו ריש לקיש, ש'לקח את עצמו בידיים' ומראש השודדים הפך להיות ראש ישראל. הוא גילה לנו את סוד החיים¹⁷: אם אדם החליט שברצונו ליפול ולהיטמא – "פותחין לו" ומאפשרים לו זאת. ניתן להיווכח בכך בחיים. אולם, מי שבא להיטהר – "מסייעים אותו". לוואי ותהיה לנו סייעתא דשמיא.

הפיתרון הכללי והפרטי הוא קודם כל הכרת עצמנו, כלומר: הכרת הערך הגדול של חיינו. אם הקב"ה מאתגר אותנו בניסיון קשה שכזה הרי שאנחנו גדולים ו"יכול נופל לה"¹⁵, כתלמידים של כלב ויהושע. אנו יכולים ומסוגלים לעמוד בכך, הלוא אנו שייכים לדור הגאולה ושוכנות בקרבנו נשמות גדולות¹⁶. על כל אחד ללחוץ זאת לחברותא שלו: "אתה גדול! יש לך נשמה גבוהה!".

הדבר השני הוא להכיר ולהפנים שעל אף גדלותנו הפנימית איבדנו את השליטה על חיינו ובמידה מסוימת, אנו עבדים, שלא נשלה את עצמנו. הכרת החטא, הדיאגנוזה, היא המרכיב הראשון בתשובה.

הדבר השלישי הוא לדבר על כך איש רעהו, במסגרת אישית ובמסגרת השיעור, עם הר"מ או בלעדיו, ואפילו במסגרת ישיבתית. המומחים אומרים שליחיד קשה לנצח את כוחה של תעשייה זו, משום שבלי הוואצאפ הוא מתבדל מהחברה. על כן יכולתו מוגבלת והוא אינו מסוגל להתמודד עם זאת לבדו. לעומת זאת, בכוחה של הקבוצה, בכוחם של הרבים, לנצח במערכה. הרבים יכולים לתת כוח זה לזה.

אני מקווה מאוד שיקומו אנשים ויקימו מסגרת לשיח ישיבתי בעניין זה, אף מבלי הרבנים, אולי רצוי כך. צריכים לקום מתוך הקהל הנחשונים שיסחפו את הציבור אחריהם ויבררו יחד מה ביכולתה של החברה בישיבת 'הכתל' או החברה האנושית כולה להציב לעומת התעשייה הגדולה והחזקה הזו. אתם תחליטו כיצד ברצונכם להתנהל. ייתכן שתתקבל החלטה שלא להיכנס כלל לבית המדרש עם פלאפונים, ואולי גם בפנימייה. לא מתוך הוראה של ראש הישיבה אלא מתוך הכרה פנימית, להציב גבולות לעצמנו. העיקר הוא להיות שולטים ולא נשלטים, לא להיות עבדים

¹⁵ במדבר, פרק יג, פסוק ל

¹⁶ עיין אם הבנים שמחה: "וכן מצאתי בספר נתיב מצותיך לרבינו המקובל ר' אייזקל מקאמארגא... שהביא מספר החזיונות לרבינו חיים ויטאל ששאל לרבו האר"י ז"ל איך אמר עליו שנפשו יש לה מעלה כל כך? והרי הקטן שבדורות הראשונים היה צדיק וחסיד שהוא אינו מגיע לעקבו! והשיב לו האר"י ז"ל וז"ל: 'דע כי גדלות הנפש אינו תליה כפי מעשה האדם הנראה לעיניים, כי בוחן לבות וכליות השם יתברך, וכפי הזמן והדור ההוא מעשה קטן מאוד בדור הזה שקול בכמה מצות בדורות הראשונים! כי בדורות האלו הקליפה והרע גוברת מאד ומאד עד אין קץ ועד אין שיעור, מה שא"כ בדורות הראשונים..."

¹⁷ שבת, דף קד, עמוד א; יומא, דף לח, עמוד ב: "דאמר ריש לקיש...: בא ליטמא - פותחין לו, בא ליטהר - מסייעים אותו".